

Martyna Marszał

<https://orcid.org/0009-0009-9748-9562>

martyna.marszal@edu.uni.lodz.pl

<https://doi.org/10.18778/8331-664-2.10>

Uniwersytet Łódźki

DWUJĘZYCZNOŚĆ POLSKO-NIEMIECKA STUDIUM PRZYPADKU

Słowa kluczowe: dwujęzyczność, błędy wymowy, interjęzyk

Streszczenie. Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza wymowy dziecka dwujęzycznego (polsko-niemieckiego), które doświadczyło migracji. Celem zaś ukazanie, w jaki sposób znajomość dwóch repertuarów językowych wpłynęła na wymowę badanej w zakresie realizacji głosek polskich. Popelnione przez dziecko błędy zostały pogrupowane według klasyfikacji interferencji fonemicznych Jacka Perlina (1995).

1. WPROWADZENIE

Dwujęzyczność¹ jest zjawiskiem coraz bardziej powszechnym. Biegłość w posługiwaniu się co najmniej dwoma językami to umiejętność bardzo pożądana, zapewniająca dziecku szersze perspektywy na przyszłość. Wpływa pozytywnie na rozwój kompetencji komunikacyjnych, kreatywnego myślenia, a także zwiększa świadomość międzykulturową. Należy pamiętać, że istnieje różnica między znajomością dwóch języków a dwujęzycznością. Bilingwizm jest zjawiskiem bardziej złożonym i w intensywniejszym zakresie ingerującym w sposób postrzegania rzeczywistości. Wiąże się z wcześniej wymienionymi pozytywnymi aspektami, jednak niesie ze sobą wiele konsekwencji, które negatywnie oddziałują na proces tworzenia komunikatów

¹ W pracy termin *dwujęzyczność* będzie stosowany zamiennie z *bilingwizmem* (analogicznie także derywaty obu terminów).

werbalnych. Z zasady obserwuje się dominację jednego języka nad drugim, ale wpływ języków na siebie jest dwukierunkowy. Właśnie takie oddziaływanie może być jednym z negatywnych skutków bilingwizmu. Osoba dwu- lub wielojęzyczna może napotkać problemy związane z mieszaniem się repertuarów leksykalnych, a w jej wymowie można usłyszeć wpływy obu języków.

Materiał przedstawiony w artykule stanowi część pracy licencjackiej, w której analizie została poddana wymowa dwujęzycznej polsko-niemieckiej uczennicy w wieku 13 lat – dziewczynka w młodym wieku doświadczyła migracji. Błędy wymowy, popełnione podczas badania, zostały spisane z nagrań i pogrupowane według klasyfikacji interferencji fonemicznych o różnym charakterze. Badaniu poddano odczytanie spreparowanego wcześniej tekstu, a także mowę spontaniczną. Istotne było określenie, czy interferencja, jaka pojawiła się w wymowie dziewczynki, ma charakter alofoniczny, fonemiczny czy graficzny. Obserwacje zostały porównane z badaniami Anny Majewskiej-Tworek (2005).

Do rzetelnego zbadania wymowy dziecka niezbędny był opis obu systemów głoskowych – w przypadku niemieckiego systemu został on oparty na podręcznikach polskich językoznawców (Morciniec, Prędoła 1995). Z badaną został przeprowadzony test percepcji słuchowej oraz wywiad. Poszczególne elementy badania zostały zarejestrowane za pomocą programu komputerowego Praat, służącego do audytywno-akustycznej analizy wymowy.

2. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA BADANEJ

Dziewczynka ma na imię Wiktoria i w czasie przeprowadzenia badania miała trzynaście lat i dwa miesiące. Jej rodzice pochodzą z Polski. Badana na co dzień mieszka z mamą w Niemczech, w Berlinie. Do Polski przyjeżdża średnio co dwa miesiące. Wyprowadziła się z niej, mając sześć lat i dwa miesiące. Rozpoczynając edukację w Niemczech, nie знаła tamtejszego języka. Potrafiła użyć kilku łatwych zwrotów, których nauczyła ją mama. Obecnie, przebywając w Berlinie, dziewczynka częściej używa języka niemieckiego, ale stwierdziła, że nie dominuje on znacznie nad językiem polskim. Mówiąc o szkole, posługuje się tym pierwszym, natomiast rozmawiając o rodzinie, używa obu języków. Kiedy została zapytana o poczucie tożsamości narodowej, powiedziała, że czuje się bardziej Niemką – głównie ze względu na przyzwyczajenia. Jest świadoma swoich polskich korzeni i przyznaje, że są dla niej ważne.

3. TRANSFER JĘZYKOWY

Dwa języki oddziałują na siebie i w ten sposób powstaje interjęzyk². Należy zaznaczyć, że jest to zawsze proces niepowtarzalny i indywidualny dla każdej osoby dwujęzycznej. Z jednej strony osoba bilingwalna posiada umiejętność posługiwania się dwoma językami, ale z drugiej strony może dochodzić do wpływów, które w pewnym zakresie deformują sposób realizacji języka. Mowa wtedy o transferze językowym, który definiuje się jako:

[...] przenoszenie wzorów z języka ojczystego na język obcy w procesie jego opanowywania. Zjawisko to występuje zarówno w fonetyce, jak i w gramatyce i słownictwie. [...] Niektórzy rozróżniają transfer pozytywny i transfer negatywny. [...] Transfer negatywny bywa też nazwany interferencją językową (*Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* 1999, s. 606).

Błędy, które popełniła dziewczynka, zostały podzielone według kategorii interferencji fonemicznych Jacka Perlina (1995):

1. zmiana głoski na najbliższą akustycznie (np. przesunięcie głoski do przodu lub do tyłu, udźwięcznienie – ubezdźwięcznienie, przesunięcia miejsca artykulacji spółgłoski);
2. zmiana głoski pojedynczej na grupę głosek i *vice versa* (np. realizacja afrykaty jako grupy i odwrotnie, realizacja samogłoski jako dyftongu i odwrotnie);
3. wypadnięcie głoski (np. spółgłoski w grupach i na końcu wyrazu);
4. epenteza (np. dodanie samogłoski w nagłosie lub wygłosie, rozbiecie grupy spółgłoskowej przez dodanie samogłoski);
5. interwersja (zmiana kolejności spółgłosek sąsiadujących);
6. transformacja prozodyczna (np. zmiana miejsca akcentu, eliminacja akcentu).

4. ZESTAWIENIE SYSTEMÓW JĘZYKOWYCH JĘZYKA POLSKIEGO I NIEMIECKIEGO

Podczas badania konieczne było określenie, jakie różnice występują między językiem polskim i niemieckim zarówno w systemie samogłoskowym, jak i spółgłoskowym. W zakresie systemu wokalicznego jedna z istotniejszych różnic to dysproporcja ilościowa fonemów samogłoskowych. W języku polskim występuje sześć fonemów samogłoskowych³, podczas gdy w niemieckim szesnaście. Inna różnica dotyczy wyodręb-

² Interjęzyk jest zjawiskiem dynamicznym, językiem „pośrednim”, istniejącym pomiędzy językiem wyjściowym uczącego się a językiem docelowym, ulegającym zmianom wraz z rozwojem kompetencji językowych uczącego się w zakresie języka docelowego (zob. Py 2004, s. 14, Masiewicz 2012, s. 69; za: Łątka-Likh 2015, s. 144).

³ Stanowiska dotyczące określenia liczby fonemów samogłoskowych i spółgłoskowych w języku polskim są różne i temat ten stanowi kwestię sporną. „Tadeusz Milewski obliczał liczbę fonemów w polszczyźnie na 33 spółgłoski i 6 samogłosek” (Maciołek, Tambor 2018, s. 13).

nienia w niemczyźnie samogłosek przednich zaokrąglonych i napiętych. W języku polskim nie ma podziału na samogłoski napięte i nienapięte, a w niemczyźnie cecha ta pełni funkcję dystynktywną. Ostatnią różnicą jest występowanie w języku niemieckim trzech dyftongów, niemających swoich odpowiedników w języku polskim, w którym natomiast tzw. samogłoski nosowe realizowane są jako dyftongiczne połączenia samogłosek ustnych i aproksymantów. W przypadku systemu spółgłoskowego można wymienić kilka właściwości fonologicznych i alofonicznych, m.in. w języku niemieckim dźwięcznym spółgłoskom zwartym podczas artykulacji towarzyszy przydech, a przy trących występuje mocniejszy szum. Co więcej, dla języka niemieckiego charakterystyczna jest silniejsza artykulacja spółgłosek bezdźwięcznych względem niektórych polskich spółgłosek bezdźwięcznych, np. [f], [s]. Niektóre dźwięczne spółgłoski w języku niemieckim cechuje mniejsza dźwięczność względem dźwięcznych głosek polszczyzny, np. [b], [d]. Inna różnica to występowanie w języku niemieckim, obok [r] przedniojęzykowego drżącego charakterystycznego dla języka polskiego, jeszcze dwóch odmianek: [R] języczkowego (uwularnego) oraz [ʀ] tylnojęzykowego trącego (welarnego). W języku niemieckim występuje fonem /h/ nieznany w polszczyźnie.

Należy też dodać, że w zestawieniu zasobów spółgłoskowych obu języków także występuje różnica ilościowa, choć tym razem bogatszy jest inwentarz języka polskiego.

5. BŁĘDY POPEŁNIANE PRZEZ POLSKO-NIEMIECKIE OSOBY BILINGWALNE

Analizą błędów osób niemieckojęzycznych uczących się języka polskiego zajęła się m.in. Marta Skura (2022), jednak nie badała ona uchybień fonetycznych. Badaczką, która pochyliła się nad tym zagadnieniem, jest Anna Majewska-Tworek (2005, s. 159–169). Jako główne błędy popełniane przez polsko-niemieckie osoby bilingwalne wymieniła przede wszystkim napinanie i wzdłużanie samogłosek, mocniejsze zaokrąglanie polskich okrągłych samogłosek, pojawianie się centralnego [ə] w wygłosie w miejscu występowania polskiej samogłoski [ɛ]. Autorka wspomina o fonemie /h/ i związanym z nim problemie interferencyjnym. Dodaje, że w języku niemieckim „dźwięczność w zależności od kontekstu bywa redundantna” (Majewska-Tworek 2005, s. 162). Kolejną trudnością są polskie afrykaty /tʃ/, /dʒ/, /tʂ/, /dʐ/, /tɕ/, /dɕ/, poza tym w języku niemieckim nie ma fonemów /ɕ/, /ʐ/. Istotna jest także

różnica dotycząca upodobnień przy realizacji grup spółgłoskowych. „W języku polskim występuje najczęściej wsteczny kierunek upodobnień fonetycznych, a w niemieckim – postępowy” (Tamże 2005, s. 162). Inne trudności to np. mieszanie szeregu syczącego z szumiącym bądź niepoprawna artykulacja polskiego welarnego aproksymantu [w], który często jest realizowany przez osoby niemieckojęzyczne jako [v], [f], [l].

5.1. KLASYFIKACJA BŁĘDÓW ZEBRANYCH PODCZAS BADANIA

Błędy popełnione przez badaną zostały pogrupowane według klasyfikacji interferencji fonemicznych Perlina (1995). Ze względu na charakter analizy nie były one rozpatrywane pod kątem transformacji prozodycznych, a przykłady dotyczące interwersji nie wystąpiły. Dla przejrzystości odnotowane błędy zostały opisane w tabelach⁴.

Tabela 1. Klasyfikacja błędów zebranych podczas analizy

1. Zmiana głoski na najbliższą akustycznie

1.1. wymiana samogłosek na inne samogłoski polskie:
– wymiana /a/ na /ε/ [nɛ] – pl. na [na] (O)* [martine] – pl. Martyna [martina] (MS)
wzdłużenie artykulacji samogłoski**:
– wzdłużenie /ε/ do /ε:/ [jɛ: ʏvruɛiwbɪ] – pl. nie wyróciłby [jɛ vivruɛiwbɪ] (O)
1.2. wymiana samogłosek na samogłoski niepolskie:
– wymiana /ε/ na /ə/ [pɛɛdmɔtɐm] – pl. przedmiotem [pɛɛdmɔtɐm] (O)
– wymiana /ɔ/ na /ə/ [pɔzɔstajɛ] – pl. pozostaje [pɔzɔstajɛ] (O)
1.3. wymiana spółgłosek na aproksymanty:
– wymiana spółgłoski /v/ na półsamogłoskę /w/ [zvikwi] – pl. zwykły [zvikwi] (O)
1.4. wymiana spółgłosek na inne spółgłoski polskie:
wymiana w szeregach:
– wymiana /s/ na /ɕ/ [pɕɛɕ pɕɛɕkɔdi] – pl. przez przeszkody [pɕɛs pɕɛɕkɔdi] (MS)

⁴ W tabeli nie zostały umieszczone wszystkie popełnione przez dziewczynkę błędy, jedynie wybrane, najbardziej reprezentatywne.

Tabela 1. (cd.)

1.5. wymiana spółgłosek na spółgłoski niepolские:
– wymiana /x/ na /h/ [hɔɛɛɕ] – pl. chociaż [xɔɛɛɕ] (O)
– wymiana /r/ dźwięcznego na niemieckie /R/ języczkowe [Rɔbiɛ] – pl. robię [robiɛ] (O)
– wymiana /g/ na aspirowane /g ^h / [g ^h nasɖɔ] – pl. gniazdo [gnazɖɔ] (O)
– wymiana spółgłoski /ɕ/ na /ɕ ^h /*** [naɕɛ] – pl. nasze [naɕɛ] (O)
1.6. ubezdźwięcznienie pojedynczych głosek
– częściowe ubezdźwięcznienie /b/ [b̥ardɕɔ] – pl. bardzo [bardɕɔ] (MS)
1.7. ubezdźwięcznienie w grupie spółgłoskowej
brak pełnej jednorodności grupy pod względem dźwięczności, wymiana /dv/ na /tʲ/ [tʲujkɛ] – pl. dwójkę [dvujkɛ] (MS)
brak jednorodności grupy pod względem dźwięczności, wymiana /mzv/ na /msv/ [pojɛxawam s vami] – pl. pojechałam z wami [pojɛxawam z vami] (MS)
2. Zmiana głoski pojedynczej na grupę głosek i vice versa
2.1. wymiana pojedynczej samogłoski na grupę głosek
– wymiana /ɛ/ na /ɛw̃/ [saʃɛw̃wam ɛɛ] – pl. zaczęłam się [zaʃɛwam ɛɛ] (O)
2.2. wymiana pojedynczej głoski polskiej na grupę głosek
– wymiana spółgłoski /ʃ/ na grupę spółgłoskową /ʃɕ/ [ʃɕterɛx] – pl. czterech [ʃɕterɛx] (MS)
3. Wypadnięcie głoski
3.1. wypadnięcie spółgłoski śródgłosowej
– redukcja /z/ [vijɛtɛ za] – pl. wyrzec za [vijɛɖɛ za] (O)
3.2. wypadnięcie spółgłoski wygłosowej
– redukcja /m/ [ɔknɛ staw] – pl. oknem stał [ɔknɛm staw] (O)
4. Epenteza
4.1. epenteza samogłoskowa w wygłosie
– dodanie samogłoski /a/ [biwa to zwikwi] – pl. był to zwykły [biw to zvikwi] (O)

Tabela 1. (cd.)

4.2. epenteza półsamogłoskowa
– dodanie półsamogłoski /j/ w śródgłosie [ujv̥iwi] – pl. uwiły [uv̥iwi] (O)

* (O)/(MS) – w ten sposób będą oznaczane wyrazy pochodzące z odczytanego przez badaną tekstu (O) oraz z analizy mowy spontanicznej (MS).

** Błędy te nie zaliczają się do kategorii wymian dźwięków polskich na niemieckie, ponieważ nie były to wymiany na długie niemieckie samogłoski. Głoski te miały barwę polską, natomiast podczas artykulacji zostały przez dziewczynkę wydłużone. Najprawdopodobniej były to momenty, w których badana zastanawiała się nad poprawnym brzmieniem wyrazu.

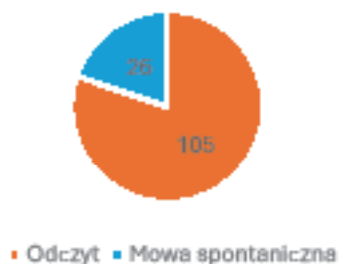
*** Znak diakrytyczny ‘̥’ został zaczerpnięty z *Międzynarodowego alfabetu fonetycznego w slawistyce* (Rybka 2015, s. 21) i oznacza artykulację silną.

Źródło: opracowanie własne

5.2. PODSUMOWANIE WYNIKÓW

Na wszystkie kategorie interferencji fonemicznych złożyło się łącznie 131 błędów, w tym 105 z odczytu i 26 z mowy spontanicznej.

Wykres 1. Błędy odczytu i w mowie spontanicznej

Źródło: opracowanie własne

Wykres 2. Typy błędów

Źródło: opracowanie własne

W obrębie wymian samogłoskowych wystąpiły 24 błędy (w tym 21 z odczytu i 3 z mowy spontanicznej). W zmianach samogłoskowych polskich dominowała wymiana głoski [a] na [ɛ], czyli dochodziło do uprzednienia i podwyższenia artykulacji. Inne przykłady dotyczyły wymiany [ɛ] na [i] (1)⁵, np. [spojz̥ite] – ‘spojrzeć’, czyli podwyższenie artykulacji, a także wymiany [i] na [u] (2). Badana 6 razy wydłużała artykulację samogłosek – dotyczyło to wymowy [ɛ] (wzdłużone do [ɛ:]) (3), np. [ɲɛ:

⁵ W nawiasie podano liczbę błędów danego typu.

yivruiciwbi] – ‘nie wyróciłby’, ale wystąpiły także pojedyncze przykłady dotyczące samogłosek [a], [u] oraz [i] (analogicznie: [a:], [u:], [i:]). W wymianach samogłosek na samogłoski niepolskie zarejestrowano 3 błędy. Badana trzykrotnie wymieniła polskie samogłoski: [ɛ] (2), np. [pʃɛdmʲɔtəm] – ‘przedmiotem’ oraz [ɔ] (1) [pɔzɔstajɛ] – ‘pozostaje’ na niemiecką samogłoskę centralną [ə]. W przypadku głósłki [ɛ] doszło do utylnienia artykulacji, a przy [ɔ] do uprzednienia. Wszystkie wymiany nastąpiły więc w obrębie pięciu samogłosek (pomijając samogłoskę [i]). W obrębie wymian spółgłosek na aproksymanty wystąpił jeden błąd – badana zrealizowała głósłkę /w/ zamiast /v/, np. [zɰikwi] – ‘zwykły’.

Wymian spółgłoskowych polskich było 8 (w tym 5 z odczytu i 3 z mowy spontanicznej). Większość zmian wystąpiła w obrębie szeregów: ciszącego, syczącego, szumiącego. W przypadku wymiany [ʃ] na [s] ([sɔdʑɛɲɲɛ] – ‘codziennie’) doszło do zmiany sposobu artykulacji, a dokładniej mówiąc deafryktywizacji. Inne przykłady dotyczą zmiany miejsca artykulacji. W przypadku wymiany [s] na [ʃ] ([ʃkupiɔni] – ‘skupiony’) (2) doszło do udziąsłowienia, natomiast przy zmianie [ʃ] na [s] ([zɛ mʲɛskami] – ‘że mieszkamy’) doszło do oddziąsłowienia. Podczas wymiany [z] na [ʃ] ([ʃrɛɲitʃɛ] – ‘żrenice’)) doszło do zmiany miejsca artykulacji ze środkowojęzycznej spółgłoski prepalatalnej do przedniojęzykowo-dziąsłowej, natomiast przy realizacji głósłki [z] zamiast [ʒ] ([zɛ mʲɛskami] – ‘że mieszkamy’) nastąpiło przesunięcie miejsca realizacji spółgłoski z przedniej części jamy ustnej do środkowej.

W ramach wymian spółgłosek polskich na spółgłoski niepolskie wystąpiło 27 błędów (w tym 21 z odczytu i 6 z mowy spontanicznej). Badana czterokrotnie zrealizowała głósłkę [h] zamiast [x], np. [hɔɛɛɛ] – ‘choć’. Kolejne 3 błędy dotyczą zmiany realizacji [r]. W miejscu polskiej głósłki sonornej dziąsłowej badana zrealizowała [R] drżące języczkowe (1) ([Rɔbiɛ] – ‘robię’), [ʀ] szczelinowe języczkowe (1) ([ʃʀɔkɛj] – ‘wczoraj’), a także [ɾ] retrofleksyjne (1) ([pɔɲɛndɾujɔw] – ‘powędrują’). Badana sześciokrotnie wymówiła głósłki aspirowane (dwukrotnie [gʰ], [kʰ], [pʰ], [dʰ], [tʰ]): [gʰ dʲi] – ‘gdy’; [akʰurat] – ‘akurat’; [pʰuzɲɛj] – ‘później’. 11 błędów dotyczyło wymiany głósłki [ʃ] na [ʒ] (11), np. [ptaʃci] – ‘ptaszki’ o silniejszej artykulacji. Jej wymowa charakteryzowała się ostrzejszą barwą niż w przypadku polskiej głósłki dziąsłowej.

Doszło także do częściowych (40) lub całkowitych (8) ubezdźwięcznień pojedynczych głósłok (w tym 38 z odczytu i 10 z mowy spontanicznej). W grupie spółgłosek wargowych całkowitemu ubezdźwięcznieniu uległy spółgłoski [b] do [p] (2), np. [pardʑɛj] – ‘bardziej’, ale również [v] do [f] (1): [pɔzɔstawi ʃlɛpʲɔɲɛ] – ‘pozostały wlepione’ (te same głósłki zostały też częściowo ubezdźwięcznione, a przykładów było łącznie 16). Przednio-

językowe głoski, które uległy całkowitemu ubezdźwięcznieniu to: [z] do [s] (4), [dʒ] do [tʃ], częściowemu ubezdźwięcznieniu uległy natomiast głoski [d] (6) ([dʌʃcɛm] – ‘daszkiem’), [z] (5) ([pɔʒɔstawi] – ‘pozostały’) oraz [ʒ] (1) w grupie spółgłosek dźwięcznych ([ʒɛ] – ‘że’). Dwukrotnie spółgłoska /tʃ/ była częściowo dźwięczna, np. [ʒamartʃa^ɛ ɛɛ] – ‘zamartwiać’. Taka sama sytuacja wystąpiła przy realizacji aproksymantu – dotyczyło to jednorazowo głoski [w]: [bu^w] – ‘był’. Doszło do ubezdźwięcznień w grupach spółgłoskowych zarówno wewnątrzwyrazowo (5), np. brak pełnej jednorodności pod względem dźwięczności (2), np. [tɥujkɛ] – ‘dwójkę’, całkowite ubezdźwięcznienie zbitki (1): [ktɛɛ] – ‘gdzie’, jak i międzywyrazowo (5), np. [pɔjɛxawam s vami] – ‘pojechałam z wami’.

Na drugą kategorię, w której spisane zostały zmiany pojedynczych głosek na grupę głosek i vice versa, złożyły się tylko 3 błędy (w tym 2 z odczytu i 1 z mowy spontanicznej). W przypadku wymian samogłoskowych, pod wpływem hiperpoprawności, doszło do zastąpienia samogłoski [ɛ] głoską [ɛw̃] (1) ([sɛtʃɛw̃wam ɛɛ] – ‘zaczęłam się’). W wymianach spółgłoskowych jeden błąd dotyczył zastąpienia pojedynczej głoski [ʃ] grupą spółgłoskową [tʃ] ([tʃtɛrɛx] – ‘czterech’).

W kategorii trzeciej, która gromadziła błędy związane z wypadnięciem głoski, opuszczone zostało 5 głosek (wszystkie z odczytu). W śródgłosie wypadła m.in. głoska [z] (1) ([vijɛtɛ za] – ‘wyjrzeć za’), a w wygłosie [tʃ] w grupie międzywyrazowej (2), np. [vixɔdʒɔn x^{tɛ}awam] – ‘wychodząc chciałam’ oraz [m] (1) [ɔknɛ staw] – ‘oknem stał’.

Na ostatnią kategorię, która zawierała błędy związane z epentezą, złożyło się łącznie 5 uchybień (w tym 4 z odczytu i 1 z mowy spontanicznej). Epenteza samogłoskowa wystąpiła raz i dotyczyła dodania samogłoski [a] w wygłosie: [biwa tɔ zwikwi] – ‘był to zwykły’. Błędy związane były także z aproksymantem [j] (2), który dodany został m.in. w śródgłosie (1) ([ujvjⁱwi] – ‘uwiły’). Inny przykład dotyczy spółgłoski [l] w śródgłosie (1).

Na podstawie przeprowadzonych analiz można wskazać następujące cechy wymowy badanej. Doszło do odstępstw związanych z samogłoskami, takich jak wzdłużenia albo zastępowanie polskich dźwięków scentralizowaną niemiecką samogłoską [ə]. Przy wymianach spółgłoskowych zauważono przede wszystkim interferencje związane z dźwięcznością. Ze względu na redundantność cechy dźwięczności w języku niemieckim, bywała ona częściowo lub całkowicie neutralizowana. W języku niemieckim spółgłoski [b], [d], [g], [v], [z], [x] są spółgłoskami słabymi, jednak ich bezdźwięczna wymowa nie jest jednoznaczna z wymową ich bezdźwięcznych odpowiedników – analiza wielokrotnie wskazywała na częściowe ubezdźwięcznienie większości

z tych spółgłosek⁶. Odnaleziono wiele przykładów braku jednorodności pod względem dźwięczności wewnątrzwyrazowo bądź międzywyrazowo. Spółgłoski zwarte były niejednokrotnie wymawiane z przydechem. Dziewczynka mieszała szeregi, a także kilkakrotnie miała trudność z realizacją polskich afrykat. Podczas realizacji spółgłosek z szeregu szumiącego badana silnie artykułowała głównie bezdźwięczne spółgłoski dźwięczne. Wszystkie te elementy są charakterystyczne dla wymowy bilingwalnej polsko-niemieckiej. Dziewczynka nie miała natomiast większych problemów z artykulacją aproksymantów.

Błędy jakościowe wystąpiły m.in. tam, gdzie badana zamieniła pojedynczą głoskę na inną bliską akustycznie, czyli dotyczyły pierwszej kategorii interferencji fonemicznych. Ze wszystkich błędów, które złożyły się na tę kategorię, prawie 50% (49,5%) związane było z częściowym bądź całkowitym ubezdźwięcznieniem. Zestawienie wymian polskich głosek na inne polskie wobec wymian polskich głosek na niemieckie wynosiło 50:50 (%). Błędy ilościowe ujawniły się natomiast tam, gdzie doszło do wymiany pojedynczej głoski na grupę (albo na odwrót), wypadnięcia głoski lub jej dodania, czyli związane były z drugą, trzecią i czwartą kategorią interferencji. Na te trzy kategorie złożyło się łącznie jedynie 13 uchybień, co uniemożliwiło ujęcie procentowe. W proporcji rodzaje błędów prezentują się następująco: błędy jakościowe $\approx$ 90%; błędy ilościowe $\approx$ 10%.

6. PODSUMOWANIE

Interjęzyk, jakim posługuje się dziewczynka (jego polskojęzyczna realizacja), jest pełen wpływów z języka niemieckiego. Nie powoduje to bynajmniej utrudnień komunikacyjnych. Badana bez większych problemów odczytywała przygotowany tekst i podjęła się spontanicznych rozmów.

Podsumowując opis klasyfikacji, można wysnuć wniosek, że błędy z odczytu prawie czterokrotnie przeważają nad tymi popełnionymi w mowie spontanicznej. Może to wskazywać na większe poczucie komfortu u badanej podczas swobodnej wypowiedzi, a także na mniejsze obycie z czytaniem w języku polskim. W zestawieniu typów błędów te jakościowe znacząco przeważały nad ilościowymi. Porównując wnio-

⁶ Co więcej, w języku niemieckim występuje zjawisko fonetyczne, w obrębie którego spółgłoski „[b], [d], [g] oraz [v], [z], [ʒ] tracą dźwięczność w wygłosie wyrazu i przedrostka oraz w nagłosie drugiego członu wyrazu złożonego pod wpływem bezdźwięcznego wygłosu członu pierwszego” (Czocharski 1994, s. 70), co mogło wystąpić w obrębie wymian międzywyrazowych podczas wypowiedzi badanej.

ski z rodzajami interferencji fonemicznych Aleksandra Szulca (1994), można stwierdzić, że u badanej najsilniej oddziaływała interferencja alofoniczna, ale wiele przykładów dotyczyło także interferencji fonemicznej. Badana realizowała fonemy w sposób charakterystyczny dla języka niemieckiego, np. poprzez artykulację z aspiracją. Interferencje te nie uniemożliwiały zrozumienia komunikatu, ale z pewnością ujawniały dwujęzyczność dziewczynki.

Najwięcej uchybień dotyczyło częściowego bądź całościowego ubezdźwięcznienia spółgłosek (aż 50% wszystkich błędów pierwszej kategorii dotyczyło ubezdźwięcznień). Kilukrotnie pojawiła się też scentralizowana samogłoska [ə] w sylabie wygłosowej, co także opisała wrocławska badaczka. Dziewczynka wielokrotnie wymieniła spółgłoski z szeregow, a także artykułowała dźwięki charakterystyczne dla niemieckiego systemu, np. spółgłoski zwarte były kilukrotnie zrealizowane z przydechem, a spółgłoskom trącym towarzyszył wyraźniej słyszalny szum. Badana nie miała natomiast problemu z realizacją aproksymantów.

Studium przypadku ukazuje odstępstwa, do jakich doszło z racji dwujęzyczności dziewczynki. Obok wielu powtarzalnych błędów i związanych z nimi spostrzeżeń analiza wykazała także jednostkowe uchybienia, które pozwalają formułować kolejne wnioski poszerzające świadomość glottodydaktyków, logopedów i wielu innych badaczy zajmujących się językiem w teorii i praktyce, którzy na co dzień mają do czynienia z osobami doświadczającymi migracji.

BIBLIOGRAFIA

- Czochralski J., 1994, *Gramatyka funkcjonalna języka niemieckiego*, Warszawa.
- Łątka-Likh E., 2015, Błąd w interjęzyku uczących się języka polskiego jako obcego a zakłócenia w komunikacji międzykulturowej, „Acta Universitatis Lodziensis, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 22.
- Majewska-Tworek A., 2005, Trudności fonetyczne i fonologiczne niemieckojęzycznych studentów uczących się języka polskiego jako obcego, w: *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej: materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Glottodydaktycznej*, P. Garncarek (red.), Warszawa, s. 159–163.
- Morciniec N., Prędoła S., 1995, *Podręcznik wymowy niemieckiej*, Warszawa.
- Perlin J., 1995, Kategorie interferencji fonemicznych, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. 51.
- Polański K., 1999, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław.
- Rybka P., 2015, *Międzynarodowy alfabet fonetyczny w slawistyce*, Katowice, s. 21, <https://core.ac.uk/download/pdf/197747412.pdf> [9.09.2024].
- Skura M., 2022, *Błędy popełniane przez Niemców uczących się języka polskiego. Analiza językowa na potrzeby glottodydaktyczne*, Warszawa.
- Szulc A., 1994, *Słownik dydaktyki języków obcych*, Warszawa.

POLISH-GERMAN BILINGUALISM. CASE STUDY

Keywords: bilingualism, mispronunciation, interlanguage

Summary. The subject of this article is an analysis of the pronunciation of a bilingual child (Polish-German) who has experienced migration. The aim is to describe how the knowledge of two linguistic repertoires influenced the subject's pronunciation in terms of the production of Polish sounds. The mispronunciation made by the child were grouped according to Jacek Perlin's (1995) classification of phonemic interference.
